

Sygn. akt II USKP 148/21

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 3 lutego 2022 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

Prezes SN Piotr Prusinowski (przewodniczący)
SSN Romualda Spyt
SSN Krzysztof Staryk (sprawozdawca)

w sprawie z wniosku A. M.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w O.
o rentę socjalną,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 3 lutego 2022 r.,
skargi kasacyjnej wnioskodawczynie od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...] z dnia 9 października 2019 r., sygn. akt III AUa [...],

oddala skargę kasacyjną.

UZASADNIENIE

W wyroku z dnia 9 października 2019 r., sygn. akt III AUa (...), Sąd Apelacyjny w (...) – w sprawie z odwołania A. M. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w O. – oddalił apelację wnioskodawczynie od wyroku Sądu Okręgowego – Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w S. z dnia 12 czerwca 2019 r., sygn. akt III U (...), w którym Sąd Okręgowy oddalił odwołanie wnioskodawczynie od decyzji organu rentowego z dnia 7 listopada 2018 r.

odmawiającej – z powołaniem się na przepisy ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. z 2018 r., poz. 1270 ze zm.) i ustawy z dnia 27 czerwca 2003 r. o rencie socjalnej (Dz.U. z 2018 r., poz. 1340 ze zm.) A. M. prawa do renty socjalnej z uwagi na to, że orzeczeniem z 31 października 2018 r. komisja lekarska nie stwierdziła u niej całkowitej niezdolności do pracy.

Sąd pierwszej instancji w celu ustalenia, czy odwołująca się jest całkowicie niezdolna do pracy z powodu naruszenia sprawności organizmu, które powstało w okresach wskazanych w art. 4 ust. 1 ustawy o rencie socjalnej, przeprowadził dowód z opinii biegłego lekarza sądowego specjalisty z zakresu neurologii, który po zbadaniu odwołującej się i przeanalizowaniu zgromadzonej w sprawie dokumentacji medycznej, rozpoznał u wnioskodawczynie: alkaptonurię i zespół bólowy objawowy w zakresie kręgosłupa i stawów obwodowych. W ocenie biegłego rozpoznane schorzenia i stopień ich klinicznego nasilenia nie powodują całkowitej niezdolności do pracy. Wskazał, iż odwołująca w wieku 15 miesięcy miała postawione rozpoznanie alkaptonurii. Jest to choroba uwarunkowana genetycznie, z autosomalnym recesywnym typem dziedziczenia. Choroba ma przebieg przewlekłe postępujący, nie są znane metody lecznicze stopujące czy odwracające to schorzenie. Zgłaszane przez odwołującą dolegliwości bólowe w zakresie kręgosłupa oraz stawów obwodowych są prowokowane zarówno utrzymywaniem stałej niezmiennianej pozycji, po której pojawia się ból i usztywnienie mięśni, jak i przeciążeniem układu kostno-stawowego. W obrazie radiologicznym stwierdzono obecność narośli kostnej w okolicy guzowatości kości piszczelowej lewej oraz obecność wolnego ciała kostnego w tej okolicy. W opinii biegłego stan funkcjonalny narządu ruchu jest zadowalający. Funkcje ruchowe w zakresie stawów rąk czy nóg są zachowane. Ruchomość kręgosłupa Th i L-S ku przodowi jest ograniczona. Biegły nie stwierdził cech uszkodzenia obwodowego układu nerwowego. Biegły wskazał również, że dalszy rozwój schorzenia, które ma niekontrolowany, postępujący przebieg, może w przyszłości spowodować całkowitą niezdolność do pracy. Odwołująca się nie zgodziła się z konkluzjami opinii biegłego.

Sąd pierwszej instancji stwierdził, że odwołująca cierpi na schorzenie, które niewątpliwie powoduje u niej niezdolność do pracy, nie jest to jednak całkowita

niezdolność do pracy. Opinia biegłego lekarza sądowego stanowi wiarygodny dowód w sprawie i nie wymaga zasięgnięcia opinii uzupełniającej lub dopuszczania dowodu z opinii innego biegłego z tego zakresu. W odwołaniu oraz w toku postępowania odwołująca podtrzymywała żądanie dopuszczenia dowodu z opinii biegłego z zakresu genetyki. Z uwagi na brak biegłego sądowego z tej dziedziny na liście biegłych w białostockiej apelacji, ale również na liście Sądu Okręgowego w Ł., Sąd pierwszej instancji ostatecznie odstąpił od przeprowadzenia tego dowodu. Brak biegłego z zakresu genetyki nie może tamować rozpoznania sprawy i dlatego dopuszczono dowód wyłącznie z opinii biegłego z zakresu neurologii.

Sąd drugiej instancji – dzieląc podstawę faktyczną oraz ocenę prawną zaskarżonego wyroku powołał się na treść art. 4 ust. 1 ustawy z dnia 27 czerwca 2003 r. o rencie socjalnej oraz art. 12 ust. 2 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych i uznał, że wybór biegłego lekarza specjalisty w postępowaniu przed Sądem Okręgowym odpowiadał schorzeniom, które dotyczą wnioskodawczyni i nie nasuwał zastrzeżeń. Zdaniem Sądu Apelacyjnego nie budzi również wątpliwości ocena wartości tej opinii, co do rzetelności i prawidłowości jej sporządzenia. Biegły neurolog, pomimo rozpoznania chorób: alkaptonurii i zespołu bólowego objawowego w zakresie kręgosłupa i stawów obwodowych uznał, że stopień zaawansowania tych schorzeń nie jest na tyle poważny, aby uznać wnioskodawczynię za całkowicie niezdolną do pracy w rozumieniu art. 12 ust. 2 ustawy o emeryturach i rentach z FUS. Wnioskodawczyni nie jest osobą całkowicie niezdolną do pracy z powodu naruszenia sprawności organizmu powstałego przed ukończeniem 18 roku życia. Zdaniem Sądu Apelacyjnego, biegły w sposób fachowy i spójny opisał schorzenia występujące u wnioskodawczyni oraz wyczerpująco wyjaśnił, z jakich względów uznaje, że schorzenia te nie powodują u niej całkowitej niezdolności do pracy. Podstawą wydania opinii była dokumentacja lekarska oraz badanie wnioskodawczyni. Opinia ta jest miarodajna do czynienia ustaleń w sprawie i potwierdza, iż A. M. na datę wydania zaskarżonej decyzji ZUS nie była osobą całkowicie niezdolną do pracy, co oznacza że nie utraciła zdolności do wykonywania jakiegokolwiek pracy. Sąd pierwszej instancji zasadnie odstąpił od przeprowadzenia dowodu z opinii biegłego z zakresu genetyki z uwagi na brak biegłego sądowego z tej dziedziny na liście biegłych w apelacji, ale również na

liście Sądu Okręgowego w Ł. – brak biegłego z zakresu genetyki nie może tamować rozpoznania sprawy. Powołanie biegłego z zakresu genetyki zmierzałoby do określenia etiologii choroby, czy ewentualnej prognozy jej rozwoju, ale nie do określenia stanów narządów, który jest obecnie. Odnośnie stanów narządów wnioskodawczyni wypowiedział się biegły sądowy z zakresu neurologii, który nie wskazywał na potrzebę powołania jeszcze innego biegłego. Według Sądu drugiej instancji nie ma podstaw do negowania fachowości wydanej w sprawie opinii.

Sąd drugiej instancji podkreślił, że pomimo tego, że odwołująca się cierpi na schorzenie, które niewątpliwie powoduje u niej niezdolność do pracy, nie jest to jednak całkowita niezdolność do pracy. Z zebranego w sprawie materiału dowodowego wynika, że brak jest podstaw do uznania jej za osobę całkowicie niezdolną do pracy zawodowej w rozumieniu art. 12 ust. 2 ustawy o emeryturach i rentach z FUS. W konsekwencji nie spełnia ona podstawowej przesłanki określonej w art. 4 ust. 1 ustawy o rencie socjalnej.

Powyższy wyrok Sądu Apelacyjnego wnioskodawczyni zaskarżyła skargą kasacyjną, którą oparła na obydwu podstawach kasacyjnych określonych w art. 398³ § 1 pkt 1 i 2 k.p.c. W ramach podstawy materialnoprawnej (art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c.) zarzuciła „błędą wykładnię art. 4 ust. 1 i ust. 2 ustawy z dnia 27 czerwca 2003 r. o rencie socjalnej (Dz.U. z 2018 r., poz. 1340 ze zm.) przez przyjęcie że odwołująca się nie spełnia kryteriów do przyznania renty socjalnej z tytułu niezdolności do pracy, podczas, gdy Sąd swoim działaniem (nie dopuszczenie biegłego sądowego z zakresu chorób genetycznych), pozbawił się możliwości ustalenia, iż odwołująca z uwagi na przewlekłą chorobę genetyczną jest niezdolna do podjęcia jakiejkolwiek pracy”.

W ramach podstawy procesowej (art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c.) zarzuciła naruszenie: 1. art 378 § 1 k.p.c. przez nierozpoznanie sprawy w granicach apelacji polegających na nierozpoznaniu wszystkich zarzutów apelacji w tym: a. art. 233 § 1 k.p.c. przez brak wszechstronnego rozważenia materiału dowodowego i dokonania jego oceny wybiórczo oraz poczynione błędy ustaleń faktycznych w sprawie polegających na ustaleniu, że brak biegłego z zakresu genetyki na liście tut. apelacji oraz na liście Sądu Okręgowego w Ł. uzasadnia brak przeprowadzenia opinii biegłego z zakresu genetyki, podczas gdy Sąd zupełnie nie wziął pod uwagę,

że biegli z tej specjalności występują na listach biegłych innych apelacji; 2. art. 217 § 2 i § 3 k.p.c. w związku z art. 227 k.p.c. i art. 278 k.p.c. w związku z art. 378 § 1 k.p.c. i art. 382 k.p.c. w związku z art. 381 k.p.c. i art. 391 k.p.c. przez przyjęcie przez Sąd drugiej instancji za własne ustaleń faktycznych Sądu pierwszej instancji, bez merytorycznych rozważań w tej kwestii w sytuacji, gdy zarzuty apelacji obejmowały przede wszystkim błąd w ustaleniach faktycznych Sądu pierwszej instancji, co skutkowało tym, że zarzuty apelacyjne w ten sposób nie zostały rozpoznane przy jednoczesnym oddaleniu wniosku dowodowego wnioskodawczyni o przeprowadzenie dowodu z opinii biegłego genetyka, w sytuacji, gdy biegły neurolog stwierdza u A.M. częściową niezdolność do pracy i nie potrafi określić jak rozwinie się choroba w przyszłości i jaki ma przebieg w codziennym funkcjonowaniu, i jakiej pracy może się podjąć odwołująca się; 3. art. 328 k.p.c. przez brak uzasadnienia podstawy faktycznej rozstrzygnięcia i poprzestanie na lakonicznym stwierdzeniu, dlaczego w przedmiotowej sprawie nie należy powołać biegłego z zakresu chorób genetycznych, a także jego możliwości powołania, gdyż biegli z w/w zakresu znajdują się na listach sądów innych apelacji.

Skarżąca wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu w (...) z pozostawieniem rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego temu Sądowi.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną organ rentowy wniosł o zwrot skargi Sądowi drugiej instancji w celu jej uzupełnienia o wniosek o przyjęcie do rozpoznania i jego uzasadnienie.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna jest nieuzasadniona.

W myśl art. 4 ust. 1 ustawy z dnia 27 czerwca 2003 r. o rencie socjalnej taka renta przysługuje osobie pełnoletniej całkowicie niezdolnej do pracy z powodu naruszenia sprawności organizmu, które powstało przed ukończeniem 18 roku życia (pkt 1); w trakcie nauki w szkole lub w szkole wyższej - przed ukończeniem 25 roku życia (pkt 2); w trakcie studiów doktoranckich lub aspirantury naukowej (pkt 3). Decydujące w tego rodzaju sporze jest dokonanie kompleksowych ustaleń

faktycznych zmierzających do wyjaśnienia, czy po stronie odwołującej się występuje całkowita niezdolność do pracy, co wymagało wiadomości specjalnych w rozumieniu art. 278 § 1 k.p.c. w zakresie oceny etiologii schorzenia, momentu jego powstania, przebiegu procesu chorobowego, aktualnego stopnia nasilenia diagnozowanych schorzeń, ich wzajemnych powiązań i wpływu na możliwość świadczenia pracy zarobkowej. Osoby niepełnosprawne nie powinny być *a priori* wykluczane z możliwości podjęcia pracy zarobkowej. Potencjalne zatrudnienie powinno być realnie dostosowane do pułapu możliwości określonej osoby. Przedmiotową zależność ujawnia koniunkcja art. 12 ust. 2 i art. 13 ust. 4 ustawy emerytalnej. Zgodnie z tym pierwszym przepisem całkowita niezdolność do pracy polega na utracie zdolności do wykonywania jakiejkolwiek pracy. Ta norma tworzy zasadę, od której ustawodawca przewidział wyjątek uregulowany w drugim z powyżej powołanych przepisów, to jest zachowanie zdolności do pracy w warunkach określonych w przepisach ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnieniu osób niepełnosprawnych (jednolity tekst: Dz.U. z 2019 r., poz. 1172) nie stanowi przeszkody do orzeczenia całkowitej niezdolności do pracy. Dodatkowo, w myśl art. 4 ust. 5 tej ustawy, zaliczenie do znacznego albo umiarkowanego stopnia niepełnosprawności nie wyklucza możliwości jej zatrudnienia u pracodawcy niezapewniającego warunków pracy chronionej, ale tylko w przypadkach przystosowania przez pracodawcę stanowiska pracy do potrzeb osoby niepełnosprawnej albo zatrudnienia w formie telepracy. Oznacza to, że możliwość uznania całkowitej niezdolności do pracy jest wykluczona przy zachowaniu choćby ograniczonej zdolności do pracy, ale w tzw. normalnych (otwartych) warunkach pracy. W orzecznictwie Sądu Najwyższego podkreśla się, że pojęcia całkowita niezdolność do pracy i naruszenie sprawności organizmu w rozumieniu art. 4 ustawy socjalnej nie są tożsame i stany te mogą powstać w różnych momentach. Całkowita niezdolność do pracy, będąca przesłanką prawa do renty socjalnej, może powstać po upływie okresów wskazanych w art. 4 ust. 1 tej ustawy, ale dla nabycia prawa do renty socjalnej istotne jest, aby przyczyna naruszenia sprawności organizmu powodująca całkowitą niezdolność do pracy powstała nie później niż w okresach wymienionych

w art. 4 ust. 1 pkt 1-3 ustawy (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 lutego 2021 r., III USKP 35/21, Legalis nr 2536518 i przywołane w nim orzecznictwo).

Podstawowym warunkiem przyznania prawa do renty socjalnej jest ustalenie, czy w dniu wydania decyzji przez organ rentowy wnioskodawca jest całkowicie niezdolny do pracy. *In casu* w celu ustalenia, czy odwołująca się jest całkowicie niezdolna do pracy z powodu naruszenia sprawności organizmu, które powstało w okresach wskazanych w art. 4 ust. 1 ustawy o rencie socjalnej, Sąd przeprowadził dowód z opinii biegłego lekarza z zakresu neurologii, który po zbadaniu odwołującej się i przeanalizowaniu zgromadzonej w sprawie dokumentacji medycznej, rozpoznał u wnioskodawczynie: alkaptonurię i zespół bólowy objawowy w zakresie kręgosłupa i stawów obwodowych. W ocenie biegłego rozpoznane schorzenia i stopień ich klinicznego nasilenia nie powodują całkowitej niezdolności do pracy. Mutacja genu prowadzi do defektu przemiany metabolicznej aminokwasów, co generuje nadmierne gromadzenie się kwasu homogentyzynowego w kościach i innych organach, prowadząc do sztywności i bólu stawów i kończyn. Biegły lekarz stwierdził jednak, że zakres ruchomości w stawach biodrowych i kolanowych jest pełny, a chód jest wydolny, niezaburzony.

W ocenie Sądu Najwyższego nie był więc uzasadniony zarzut skargi kasacyjnej, iż doszło do „błędnej wykładni art. 4 ust. 1 i ust. 2 ustawy z dnia 27 czerwca 2003 r. o rencie socjalnej przez przyjęcie że odwołująca się nie spełnia kryteriów do przyznania renty socjalnej z tytułu niezdolności do pracy”. Kontestując ocenę Sądu Apelacyjnego w kwestii braku całkowitej niezdolności do pracy pełnomocnik wnioskodawczynie nie odnosi tego stanowiska do poziomu wykształcenia ubezpieczonej (ukończenie szkoły średniej o profilu społeczno-prawnym oraz nieukończone studia w zakresie psychologii) do możliwości wykonywania pracy na przykład o charakterze biurowym.

Brak również podstaw do uwzględnienia zarzutów naruszenia: „art. 217 § 2 i § 3 k.p.c. w związku z art. 227 k.p.c. i art. 278 k.p.c. w związku z art. 378 § 1 k.p.c. i art. 382 k.p.c. w związku z art. 381 k.p.c. i art. 391 k.p.c. przez przyjęcie przez Sąd drugiej instancji za własne ustaleń faktycznych Sądu pierwszej instancji, bez merytorycznych rozważań w tej kwestii w sytuacji (...) oddalenia wniosku dowodowego wnioskodawczynie o przeprowadzenie dowodu z opinii biegłego

genetyka, w sytuacji, gdy biegły neurolog (...) nie potrafi określić jak rozwinie się choroba w przyszłości i jaki ma przebieg w codziennym funkcjonowaniu, i jakiej pracy może się podjąć odwołująca.

Zdaniem Sądu Najwyższego, w sprawach dotyczących renty socjalnej w pierwszej kolejności obowiązkiem sądu jest ustalenie, czy strona odwołująca się jest całkowicie niezdolna do pracy, a dopiero potwierdzenie tej okoliczności implikuje obowiązek sądu ustalenia, czy ta całkowita niezdolność do pracy została spowodowana naruszeniem sprawności organizmu, w rozumieniu art. 4 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 27 czerwca 2003 r. o rencie socjalnej, w okresie przed ukończeniem przez ubezpieczonego 18 roku życia lub ukończenia nauki w szkole. W przypadku choroby o podłożu genetycznym, do ustalenia, czy obecnie występuje całkowita niezdolność do pracy adekwatnymi biegłymi lekarzami są biegli specjalizujący się w analizie zgłaszanych objawów, powodujących – w ocenie ubezpieczonego, jego niezdolność do pracy. Odnosnie do trudności w poruszaniu się i sprawności kończyn celowe jest powołanie biegłego z zakresu neurologii lub ortopedii. Dopiero po stwierdzeniu przez nich całkowitej niezdolności do pracy celowe może być dopuszczenie dowodu z opinii biegłego lekarza z zakresu genetyki w celu ustalenia etiologii choroby i terminu powstania naruszenia sprawności organizmu.

Zwrócić należy uwagę, że również w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 24 października 2018 r., II UK 328/17, OSNP 2019 nr 5, poz. 64, wyrażono pogląd, iż zaburzenia genetyczne lub aberracje chromosomów, które nie wywoływały żadnych objawów utrudniających naukę lub wykonywanie pracy w okresie przed ukończeniem przez ubezpieczonego 18 roku życia, a dopiero po upływie tego okresu stopniowo spowodowały całkowitą niezdolność do pracy, nie mogą być uznane za „naruszenie sprawności organizmu” w rozumieniu art. 4 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 27 czerwca 2003 r. o rencie socjalnej, implikujące prawo do renty socjalnej. Prawo do renty socjalnej nie przysługuje więc w sytuacji, gdy choroba genetyczna wywołała objawy utrudniające naukę lub wykonywanie pracy dopiero po ukończeniu przez ubezpieczonego 18 roku życia.

Może wystąpić także sytuacja, gdy sporządzający opinię biegły lekarz analizując wpływ zgłaszanych objawów i ich przyczyn na istnienie niezdolności do pracy, wyrazi w opinii potrzebę dopuszczenia dodatkowo dowodu z opinii biegłego

lekarza genetyka; wtedy niezbędna będzie również taka opinia. Taka sytuacja nie wystąpiła jednak w sprawie objętej skargą kasacyjną.

Nie doszło również do naruszenia art. 328 k.p.c., gdyż uzasadnienie zaskarżonego wyroku, mimo lakoniczności, pozwala na pełną ocenę motywów wydanego rozstrzygnięcia. Natomiast przywołany w skardze kasacyjnej zarzut naruszenia art. 233 § 1 k.p.c. bezpośrednio dotyczący ustalenia faktów i oceny dowodów, nie może być podstawą zarzutu kasacyjnego ze względu na ograniczenie wynikające z art. 398³ § 3 k.p.c.

Kierując się tymi względami Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. orzekł jak w sentencji wyroku.